

kapcsolatos felelősségnek mint a tanulással kapcsolatos beállítódás egyik komponensének alakítását teszik lehetővé.

Ralf Eisenberger, tanár: *A csoportmunka hatása a tantárggyal kapcsolatos viszonyulásra az orosz nyelv tanításában.* Az előadó a csoportmunka értékei közül a kölcsönös példaadás szerepét emelte ki és elemezte, a tanulással kapcsolatos pozitív beállítódás kialakulásában.

Az előadásokat konzultáció követte. Ennek eredményeként megfogalmazódott, hogy a tanulással kapcsolatos pozitív beállítódás fejlesztésének egyik döntő tényezője a tanulási tevékenység célra irányítása, orientálása, szabályozása. Ezért a további kutatások középpontjába a tanulói tevékenység orientálásában szerepet játszó módszerek, szervezeti megoldások, eszközök és személyi tényezők állíthatók.

Ennek megfelelően a további együttműködés során a felsorolt tényezőkre irányuló közös, empirikus kutatások megszervezésére kerül sor.

BÁBOSIK ISTVÁN, NÁDASI MÁRIA

I. T. OGORODNYIKOV (1900–1976)

Nehéz és göröngyös utat kellett megtennie *Ivan Trofimovics Ogorodnyikov*nak, a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája levelező tagjának addig, amíg eljutott a neveléstudomány kiemelkedő képviselőinek sorába. Az egykori vjaszki kormányzóságban, a mai Kirov városban parasztsalád gyermekeként látta meg a napvilágot. Életútja azonos volt a kor szovjet embereinek életútjával. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után, a polgárháború idején, 1919-ben kezdte meg tanulmányait Kirov város pedagógiai intézetében, ahol 1921-ben szerzett diplomát.

Pedagógiai tevékenységét Nolinzska város pedagógiai technikumában kezdte meg, ahol pedagógiát tanított. 1923 és 1928 között iskolafelügyelő, ezzel egyidőben pedagógiát oktat Kirovban, a pedagógiai technikumban. Ezután aspiráns, majd 1930-tól Moszkva különböző felsőoktatási intézményeiben vezette a pedagógiai tanszéket: a Felsőfokú Mérnöki Pedagógiai Intézetben, a Moszkvai Állami Egyetemen, a Moszkvai Területi Pedagógiai Intézetben, majd 1949-től haláláig a *Moszkvai Állami Pedagógiai Intézetben*. 1944 és 1947 között egyidejűleg az OSZSZSZK Művelődésügyi Minisztériumában a felsőoktatási főosztály helyettes vezetője. Volt oktatási rektorhelyettes az Állami Egyetem, tudományos rektorhelyettes a Területi Pedagógiai Intézetben stb.

Neveléstudományi kutatómunkát 1924 óta végzett, kutatásai igen szerteágazóak, széles területet ölelnek fel. Foglalkozott a szovjet iskola történetével, a közoktatás rendszerének kérdéseivel, a középiskola és a felsőoktatás módszertani problémáival, neveléselmélettel, a neveléstudományi kutatás elvi és módszertani kérdéseivel. Legjelentősebb kutatási területe mégis a *didaktika* volt, e téren feltárt eredményeit egyrészt tanulmányokban, tudományos közleményekben tette közzé, de beleötvözte a pedagógusképző intézetek hallgatói számára írt tankönyveibe is.

I. T. *Ogorodnyikov* professzor széles körű tudományos tevékenysége a magyar pedagógus-társadalom körében alig ismert. Az idősebb generáció emlékezetében még él a felszabadulás utáni években magyar fordításban megjelentetett, szerzőtárrsal írt didaktika-tankönyve (ez volt az akkor igen népszerű „*Ogorodnyikov–Simbirjev’-didaktika*). De ezen kívül még a neveléstudomány művelői is csak kevésbé ismerik a közoktatásnak szinte egész területét felölelő gazdag publikációs tevékenységét. Ennek egyik oka (vagy következménye?) az is, hogy a magyar könyvkiadás sem figyelt fel műveire, s

az említett didaktika-könyvön kívül egyetlen jelentősebb könyvét sem adta ki magyar fordításban. Folyóirataink sem törekedtek arra, hogy magyar nyelven hozzáférhetővé tegyék a hazai olvasók számára legfőbb tanulmányait, csupán könyvtári dokumentációban található néhány Ogorodnyikov-tanulmány magyar fordításban. E kiváló szovjet tudós művei tehát lényegében ismeretlenek az oroszul nem tudó hazai szakemberek, illetőleg a gyakorló pedagógusok széles tömegei előtt.

Kétségtelen tény, hogy kutatásainak kezdeti szakaszában elsősorban olyan, a szovjet felsőoktatást közvetlenül érintő aktuális problémákkal foglalkozott, amelyek a szovjet iskola továbbfejlődésének ügyét szolgálták. Ezek sorába tartozik mindenekelőtt *a szovjet iskola történetének, valamint a közoktatás rendszerének kutatása*, mivel ez alapvetően befolyásolja tulajdonképpen meghatározza a felsőoktatásban folyó szakemberképzés tartalmi és módszertani kérdéseit. Lényegében ez az utóbbi probléma foglalkoztatta szinte egész életén keresztül. Erről tanúskodik első jelentősebb publikációja is, amely „A felsőoktatásban folyó munka szervezeti és módszertani kérdései” címen jelent meg 1934-ben. Tisztában volt azzal, hogy a jól felkészített szakemberek jelentősen hozzájárulhatnak azoknak a hatalmas feladatoknak a megoldásához, amelyek a Szovjetunió előtt állanak.

Az elméleti kérdések iránti fogékonysága, érzékenysége szüntelenül arra készítette, hogy mind magasabbra emelje azokat az ideológiai követelményeket, amelyek a tudományos kutatásokat megtermékenyítik, illetőleg számukra alapul szolgálnak. Különösen a Nagy Honvédő Háború után fordult e téma felé, de később sem szűnt meg vele foglalkozni. E kérdéssel kapcsolatban két tanulmánya is megjelent: „*A neveléstudomány ideológiai-elméleti színvonalának emelése az oktató és a tudományos munkában*” (1947); „*A pedagógia mint tantárgy elméleti és ideológiai színvonalának emelése a Pedagógiai Intézetekben*” (1947).

A pedagógusjelöltek jobb pedagógiai felkészítését szolgálta az a könyve, amelyet *Simbürjev*vel együtt írt 1954-ben. Ez a „*Pedagógia*” című tankönyv, amely a pedagógiai intézetek számára készült, ebben felhasználta konkrét gyakorlati tapasztalatai mellett tudományos kutatásainak eredményeit is. E tankönyv első nyolc fejezetét I. T. *Ogorodnyikov* írta, ezek olyan alapvető témákat ölelnek fel, mint például a pedagógia tárgya és módszerei, a kommunista nevelés célja és feladatai, a gyermekek életkori sajátosságai és a nevelés stb. Ez utóbbi fejezeten belül megfelelő kritikával tárgyalja az átöröklés, a környezet és a nevelés összefüggéseire vonatkozó burzsoá elméleteket, a pedológiai torzításokat, részletesen megvilágítva az ezzel kapcsolatos marxista–leninista álláspontot. A didaktikai fejezetekben ugyancsak az alapvető témák kifejtése szerepel: az oktatás folyamata, a szovjet didaktika alapelvei, az oktatás tartalma, a tanítási óra stb. A tankönyv – amely fontos szerepet töltött be a pedagógusjelöltek képzésében – a maga korában magas tudományos értékű mű volt.

1968-ban újra megjelent ez a „*Pedagógia*” c. tankönyv, jelentős tartalmi továbbfejlesztéssel. A szerző ugyanis felhasználta mindazokat az eredményeket, amelyeket az első kiadás óta a neveléstudományban elértek, de beépítette azokat a tapasztalatokat is, amelyeket az általa vezetett kutatócsoport az iskolákban folytatott kísérletek során felhalmozott. Ezekben a kutatásokban nagy figyelmet fordítottak a tanítási óra hatásfoka növelésének kérdésére. Ezeket a kutatásokat maga *Ogorodnyikov* professzor irányította. Fontos alapvető vizsgálatok, iskolai kísérletek ezek, amelyek nagyon gondos előkészítést igényeltek. Ennek megfelelően feltétlenül szükség volt a vizsgálat módszereinek körültekintő és pontos megfogalmazására. Ez elengedhetetlen

feltétele volt annak, hogy megfelelő eredményeket érhessenek el a kísérletek során. Ezt az elméleti alapvetést *Ogorodnyikov* abban a tanulmányban végezte el, amely 1959-ben jelent meg „*Az oktatási folyamati hatásfoka növelésének vizsgálatára irányuló kutatások metodikai kérdései*” címmel.

Bár e téren már korábban is folytak kutatások, mégis az oktatási folyamatra, a tanítási óra hatásfokának növelésére irányuló kutatások, kísérletek szélesebb körben ennek a tanulmánynak a megjelenésével egyidőben indultak meg, s hosszú éveken át folytak. Az 1959–1964 közötti eredményeket *Ogorodnyikov* egy háromkötetes kiadványban tette közzé intézetének tudományos közleménysorozatában „*A tanítási óra hatásfoka növelésének kérdései*” címmel. Ez a munka átfogó képet ad azokról a kérdésekről, amelyek vizsgálatával foglalkoztak, a vizsgálati módszerekről, összegezi az eredményeket, lehetővé kívánva tenni, hogy a jó tapasztalatok elterjedjenek, a bevált módszerek pedig széles körben alkalmazásra kerüljenek.

E témakörben számos más tanulmány is kikerült *Ogorodnyikov* professzor tolla alól: „*A közismereti tantárgyak óráinak hatékonyságára vonatkozó vizsgálatok módszerei és fő problémái*”; „*A tanóra hatékonysága növelésének időszerű problémái*”; „*A tanulmányi folyamat megszervezése a bentlakásos iskolába*”. De ide sorolható még a következő tanulmány is: „*A tanulók önállósága és aktivitása fejlesztésének didaktikai alapjai a tatár iskolákban*.” Ez utóbbi tanulmány azt is jelzi, hogy az *Ogorodnyikov* által irányított kísérletek, kutatások zömmel Moszkvától távol, a tatár iskolákban folytak.

A kísérletek, kutatások során szerzett gazdag tapasztalatok készítették arra a kiváló szovjet tudóst, hogy szószólója legyen azoknak a törekvéseknek, amelyek azt célozták, hogy a neveléstudományi kutatások közvetlenebbül segítsék az iskolákat oktató-nevelő munkájukban. E cél érdekében írta meg „*A neveléstudományi kutatások szorosabb összekapcsolása az iskola gyakorlati feladatainak megoldásával*” c. cikkét, valamint „*A didaktikai kutatások időszerű kérdései*” című tanulmányát. Ugyanakkor mindig nagy figyelmet fordított a didaktikai kutatások eredményeinek tanulmányozására. Figyelemmel kísérte a külföldi szakirodalmat, és a hasznosítható tapasztalatokat – a hazai viszonyokhoz alkalmazva – igyekezett meghonosítani.

1967-ben jelent meg „*A didaktika alapjai*” című könyv, amely kollektív munka eredményeként látott napvilágot: az egyes fejezetek megírására a legjobb szakértőket kérték fel. *Ogorodnyikov* professzor a könyv IX. fejezetének szerzője, e fejezet címe: „*A tanóra mint a tanulmányi munka szervezeti formája*”. A terjedelmes fejezet három részből áll, s ezek közül csak a harmadik részt szeretnék itt kiemelni, amelynek élén ez az alcím olvasható: „*Frontális osztálymunka, csoportmunka és egyéni munka a tanulókkal a tanítási órán*.”

Már e címmegfogalmazásából is egyértelműen és világosan kitűnik, hogy a tanulók személyiségének sokoldalú fejlesztése mellett nagy gondot kíván fordítani a szerző az egyéni képességek fejlesztésére is. Ennek érdekében (és természetesen az oktatási folyamat hatékonyságának növelése érdekében) tartja fontosnak a csoportmunka és az egyéni munka arányos alkalmazását is. De nem mond le a frontális osztálymunka alkalmazásáról sem, mint ahogyan ezt egyes nyugati szerzőknél gyakran tapasztalhatjuk. *Ogorodnyikov* az oktatási folyamat korszerűsítése során nem tekint el azoktól a lehetőségektől, amelyekkel színesebbé, árnyaltabbá s fejlesztési hatását tekintve sokrétűbbé tehető a tanítási óra, s megfelelően összehangolja a „hagyományos” megol-

dási módokat a „korszerűekkel”. Ez utóbbit rendkívül fontosnak tartja, mert tisztában van azzal, hogy csak *egyféle módon* nem lehet elérni azokat az eredményeket, amelyeket a tudományos-technikai forradalom időszakában a társadalom elvár az iskolától.

E tekintetben nagy segítséget jelentett számára az az alapos ideológiai felkészültség, amellyel rendelkezett, s ennek alapján metodológiailag helyesen látta, hogy a korszerűnek mondott eljárások, megoldási módok egyoldalú és merev alkalmazása nem vezethet megfelelő eredményre. De tisztában volt azzal is, hogy a szovjet iskola, minden problémája mellett, betöltötte feladatát, s viszonylag rövid története alatt számos kiváló tudóst és nagyon sok kiváló embert nevelt, akik nagy felelősséggel dolgoztak a szovjet nép felemelkedéséért, a cári Oroszországtól örökségül kapott évszázados lemaradás felszámolásáért. Ezt jól példázza az a hatalmas gazdasági fejlődés, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta a Szovjetunióban végbement, de az a hősiesség helyállás is, amelyet a szovjet emberek a második világháború megpróbáltatásai közepette is tettekkel bizonyítottak. Mindebben elévülhetetlen érdemei voltak és vannak a szovjet iskoláknak, s végzetes hiba lenne ezt a tényt figyelmen kívül hagyni. Mindezeknek az összefüggéseknek dialektikus egységben történő elemzésére csak olyan kiváló tudósok képesek, mint amilyen *Ogorodnyikov* professzor is volt, akit nem kápráztattak el a különböző külföldi eredmények, hanem megfelelő alapossággal tanulmányozva és értékelve próbálta azokat felhasználni és alkalmazni a szovjet iskolák megfelelő feltételei között.

Ezzel összefüggésben érdemes megemlíteni, hogy például a *programozott oktatással kapcsolatos kutatások egyik bázisa* a Szovjetunióban éppen az általa vezetett tanszéken működött, a kutatások az ő irányítása alatt folytak. S hogy ezeket a szerteágazó feladatokat valóban jól megoldhassa, ezért az *összehasonlító pedagógia* kérdéseivel is foglalkozott. Szerkesztésében jelent meg intézetének Tudományos Közlemények-sorozatában az a mintegy 400 oldal terjedelmű kötet, amely „*Az összehasonlító pedagógia kérdései*” címet viseli.

Alapvetően azonban — mint említettük — a didaktikával kapcsolatos kérdések foglalkoztatták, s idevágó tevékenységének mintegy összefoglalása az a mű, amely 1974-ben jelent meg Moszkvában és Berlinben, ezzel a címmel: „*A didaktikai kutatások tapasztalatai a Szovjetunióban és a Német Demokratikus Köztársaságban.*”

Ogorodnyikov professzor összes műveinek részletes áttekintése szinte lehetetlen a megemlékezés rövid terjedelmi keretei között. De még ha ez nem is szabna határt, akkor is meghaladná lehetőségeinket, mivel az a száznál több könyv, tanulmány, cikk s másfajta publikáció, amely *Ogorodnyikov* professzor keze alól kikerült, igen sokrétű és szerte ágazó problematikát ölelt fel. De talán valamennyinek a felsorolása és részletes elemzése sem adna világos képet *magáról az emberről: a tudósról, a tanítóról, a tudományszervezőről, arról a fáradtságot nem ismerő kommunistáról, aki mindig és mindenben készségesen segített, amikor arra szükség volt.* Erről első sorban azok a közvetlen munkatársai, tanítványai tudnának vallani, akik kapcsolatban voltak vele, s akik nemcsak ismerik alkotó tevékenységét, de bennük és általuk folytatódik és továbbfejlődik az az életmű, amelyet *Ogorodnyikov* professzor ránk hagyott. S ez az életmű megtermékenyíti számos ország pedagógiai gondolkodását azokon a tanítványokon keresztül, akik *Ogorodnyikov* professzor tanszékén voltak aspiránsok, vagy ezen a tanszéken végezték egyetemi tanulmányaikat. S ezek

száma igen nagy, szinte a világ valamennyi földrészéről tanultak az általa vezetett tanszéken. Hazánkban is számosan vannak, akik tanítványai voltak, e sorok írója is ezek közé tartozik.

Szeretett professzorunk sokirányú elfoglaltsága mellett mindig tudott időt szakítani arra, hogy munkánkat figyelemmel kísérje, és tanácsaival, útmutatásaival segítsen megoldani azokat a problémákat, amelyek miatt munkánkban megtorpantunk. Ezért mindnyájan nagyon hálásak voltunk, és bátran fordultunk hozzá segítségért, amit sohasem tagadott meg. Szenvedélyes vitapartner volt, de nagy diplomata és nagy tanítómester is. Sohasem kényszerítette rá akaratát sem kollégáira, sem tanítványaira. A megfelelő érvek, kutatási eredmények bizonyító erejét elsődlegesnek tekintette, ha azok megfelelő elvi megalapozottsággal és adekvát kutatási módszerekkel kerültek felszínre. Ez tette őt valóban naggyá, tiszteletre méltóvá mindenki előtt, aki közvetlen kapcsolatba került vele.

Magyarországon is járt és nagy érdeklődéssel tanulmányozta a hazánkban folyó kutatómunkát, de azt az iskolai gyakorlatot is, amely ezeknek az eredményeknek a megvalósításán fáradozott. Tanácsokkal sem fukarkodott, s ezzel is igyekezett segítséget nyújtani a nagyobb eredmények eléréséhez. Mindig óva intett a sablonoktól és más országok eredményeinek mechanikus alkalmazásától.

Ogorodnyikov professzor tudományszervező munkásságát nehéz lenne részletesen áttekinteni. Ennek illusztrálására csupán felsoroljuk azokat a funkciókat, amelyeket a tanácskezelés mellett ellátott. Tagja volt az OSZSZSZK neveléstudományi kutatásokat koordináló bizottsága elnökségének, a Tudományos Minősítő Bizottságnak, a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája Nevelélméleti és -történeti osztálya Tudományos Tanácsának, a Szovjetunió Felső- és Középfokú Szakoktatási Minisztériuma programozott oktatással foglalkozó tanácsának, a Szovjetszkaja Pedagógika c. folyóirat szerkesztő bizottságának, a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája Általános Pedagógiai Intézete Tudományos Tanácsának és elnöke volt a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma Pedagógiai Tudományos Bizottságának.

Eredményes tevékenységéért számos kitüntetésben részesült, megkapta többek között a Munka Vörös Zászlórendje, a K. D. Usinszkij és az N. K. Krupszkaja emlékérem, a Kiváló Tudós és a Kiváló Pedagógus kitüntetések.

Egész életművének részletes bemutatása nem lehet most feladatunk, ezt majd elvégzik a neveléstörténet szakemberei. A ravatalánál elmondott gyászbeszédekben és a különböző sajtóorgánumban megjelent megemlékezések megfelelően méltatták tevékenységét. Jelen méltatásunk csak szerény hozzájárulás ezekhez a megemlékezésekhez. Ezzel is szeretnénk leróni kegyeletünket az elhunyt iránt s kifejezni hálánkat azért a sokoldalú segítségért, amellyel a magyar tanítványain keresztül is hozzájárult a magyar neveléstudomány, az iskolai gyakorlat eredményes továbbfejlesztéséhez. Emlékét megőrizzük, munkássága pedig tovább él mindazokban, akik a felnövekvő nemzedék szocialista szellemben történő nevelésén fáradoznak. Kegyelettel tisztelgünk emléke előtt.

ÁBENT FERENC